

ANAYASANIN YORUMLANMASI KONUSUNDA

Yazan: Prof. Dr. A. Selçuk ÖZÇELİK

1 — Bilindiği üzere, Anayasa, Devletin hukuk mevzuatının temel prensiplerini teşkil eden, onun çatısını kuran temel kanundur. Aynı zamanda, anayasalarda, Devlet gücü karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetleri de yer almış ve bunların korunması yolunda bazı garantiler vazolunmuştur. Anayasanın dürüst bir tarzda, ilim haysiyetine yaraşır şekilde objektif yorumu, mefhumların gerçek mânâlarının anlatılması, hükümlerinin, maddelerinin izahında her çeşit ard niyetlerden sıyrılarak, Anayasanın sistemi bir bütün halinde ele alınıp, esası, ruhu gözönünde tutularak, ona göre değerlendirme yapılması icab etmektedir. Bu şekilde hareket etmemek, Anayasanın herhangi bir mefhumunu, hükmünü veya maddesini izahta onu olduğundan başka şekilde göstermekten öte bir manâya gelmez.

2 — Şüphesiz, kanun lâfzıyla veya ruhuyla temas ettiği bütün meselelerde mer'îdir. Medenî Kanunumuzun birinci maddesinin ilk fıkrası böyle demektedir. Ve bunu tâkiben, hakkında kanunî bir hüküm bulunmayan konularda hâkimin ne şekilde hareket etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Demek oluyor ki, evvelâ Anayasanın lâfzıyla, yani maddelerindeki ifadelerle yorum yapılacaktır. Ancak burada bir mes'ele karşımıza dikilmektedir: Anayasanın lâfzen yorumunda ne şekilde hareket etmek lâzımdır? Sadece açıklanması, izahi istenen maddenin veya onun muayyen fıkrasının hükmü mü bu tarzda bir yorumlanmaya tâbi tutulmalı, yoksa yorumlanmak istenen hükmün diğer fıkralar ve diğer maddelerin hükümleriyle birlikte, onlarla ilişkisini tesbit ederek, yani Anayasanın bütün sistemini ve ruhunu gözönünde bulundurarak mı hareket etmelidir?

3 — Bu konuları şunun için tahlile tâbi tutmak istiyoruz. Bilindiği üzere, öğretim ve eğitim Devletin en önemli görevlerinden biridir. Ancak bu sayededir ki, Devletin nüfus unsuru, bilgi, teknik, ahlâk, sağlam temellere dayanan bir Dünya görüşüne sâhip olmak bakımından, verimli ve faydalı bir hale getirilmiş olur.

4 — Fakat öğretim ile eğitimi birbirine karıştırmamak lâzımdır. Her iki mefhum birbirinin yardımcısı ve tamamlayıcısı mâhiyette olmakla beraber, ifade ettiği mânâlar aynı değildir. Evveleminde bu iki mefhumun mânâlarını açıkça belirtmek lâzımdır. Öğretim, bilginin şahıslara aktarılmasıdır. İlim adamının ve öğretmenin öğretim görevi dediğimiz zaman, ilmi hakikatları objektif ve doğru şekilde öğretmesini anlarız. Bu tarzda bir öğretim, ilim haysiyetinin, ilmi namus ve şerefın başlıca şartıdır. İlmî hakikatları, onların ifade ettiği mânâları tahrif etmeksizin, olduğu gibi öğretmek, bunları, siyâsî fikir ve ideolojiler veya ard niyetlerin tesiri altında kalmaksızın, başka bir deyişle mânâlarını tahrif etmeksizin anlatmak, ilmi haysiyet ve dürüstlük icabıdır. İlmî hakikatları bazı sun'î perdeler ve paravanalar arkasına gizleyerek tahrif etmek, vahim bir davranış tarzıdır ve böyle bir tutumun affedilir tarafı yoktur. Bu hususun pozitif ilimlerde meydana çıkması çok kolaydır. Ezcümle matematikte, fizikte ve kimyada ilmi hatâlar bilen kimseler tarafından kolayca kontrol edilip ortaya çıkarılabilir. Bu sahalarda gerçekleri yanlış öğretenlerin ise, kifayetsizdir, diye öğretim görevlerine son verilmesi kadar kolay bir şey yoktur. Ve böyle bir hal tarzı, aynı zamanda, zaruridir. Çünkü kifayetsiz, bilgisiz şahısların yanlış öğretişleri, bilgisiz ve yeteneksiz teknisyenlerin, yarı hekim ve mühendislerin, hukukçuların ve bunun gibilerin yetiştirilmeleri, ortaya çıkarılmaları sonucunu doğurur. Türkçemizde meşhur bir atasözü vardır: «Yarı hekim insanı candan, yarı hukukçu maldan eder». Böyle ehliyetsiz elerde yetişen yeteneksiz meslek sâhipleri ve teknisyenler, ülkenin kalkınmasında müessir rol oynayamazlar. Aksine, memleketin teknik ve ekonomik kalkınma hamlelerini köstekleyici faaliyette bulunurlar. Fakat bunun asıl vebali, kifayetsiz, yeteneksiz öğreticilerin üzerinedir. Zira, henüz tahsil çağında bulunan gençler, kendi başlarına, müstakil ilmi araştırma yapabilecek hale gelmiş degillerdir. Gelseler de çok defa vakitleri elverişli olmaz. Öğretimde, öğretilecek bir şey ne ise o'dur. Onu olduğundan başka türlü göstermek veya öğretmek imkânı yoktur. İlmî ve teknik hakikatlar olduğundan başka türlü değildir. Onları olduğundan başka türlü göstermek ilmi

hakikatların varlığına ve sıhhatine gölge düşüremez. Aksine, yanlış öğretenin veya öğretilenin ehliyetine, sıhhatine olan inancın sarsılmasına sebep olur. İlmî ve teknik gerçekler ise, olduğu gibi, dimdik ayakta kalırlar. Matematikte, fizikte, kimyada, hukukta, iktisatta, tarihte, coğrafyada hulâsa pozitif, tabii ve hattâ sosyal ilimlerde bu, böyledir.

Demek oluyor ki, şu veya bu niyetle ilmî gerçekleri tahrif etmeğe, onları olduğundan başka türlü göstermeğe çalışmakla bunu yapanlar, sadece, kendilerine muhatap olanları veya kendilerini aldatabilirler. Halbuki ilmî gerçekler olduğu gibi ayakta kalmakta devam ederler. Bunlar ne şekilde ve ne derecede gizlenmeğe çalışılırsa çalışılsın, sonuç değişmez.

5 — Eğitim ise öyle değildir. Eğitim, bir memleketin insanlarını, özellikle gençlerini, yani gençliğini muayyen bir hayat görüşüne, hayat felsefesine sahip kılmak, onlara muayyen bir ideolojiyi benimsetmek gayesini güder. Yani onları tabii, sosyal, ekonomik, siyâsî vs. gibi olaylar karşısında muayyen bir açıdan düşünmeğe, bu olayları belirli bir şekilde değerlendirmeğe ve bunlar karşısında muayyen davranışlarda bulunmağa sevkeder.

Eğitimin, bir ülkenin insanlarını, özellikle gençliğini şu veya bu yönde düşünmek, olayları değerlendirmek ve davranışta bulunmalarını sağlamak konusunda önemli rolü vardır.

Osmanlı Tarihinde devşirme hristiyan çocuklarının başka bir kültürü (yani Türk-İslâm kültürünü) benimsemek suretiyle yetiştirilmeleri, onların sonradan tamamıyla başka insan olmalarına, kendi dinlerini, milliyetlerini unutup Türk-İslâm potası içinde erimelerine ve kendilerine Osmanlı ideolojisinin aşılmasına yol açmıştır. Öyle ki, Türk olmamalarına, hristiyan olmalarına rağmen, bunlar özellikle hristiyanlara karşı Osmanlı saflarında çarpışmışlar, kendilerini Osmanlı saymışlar ve bunlardan pekçokları Osmanlı Devletinin kadrolarında önemli mevkiler işgal ederek bu Devlete hizmet eylemişlerdir. Bu gibiler arasında sayısız paşalar, kumandanlar, yüksek devlet memurlarının, hattâ sadr-ı âzamların çıktığı görülmüştür. Tarih bunu belgelemektedir.

Bunun gibi, Nasyonal-Sosyalist Almanya'da gençliğin Nazi ideolojisini benimseyerek yetişmesi, komünist ülkelerde komünist ideolojisini benimseyerek yetişmeleri, demokratik ülkelerde demok-

ratik bir inançla yetişmeleri, bazı ülkelerde kendi milli ve mânevî değerlerine sâhip çıkması, bazılarında ise bu milli ve mânevî değerlerin tahribe uğraması hep belirli bir eğitim politikasının eseri olarak gözükmeğtedir.

6 — Eğitimde ilmi hakikatlarla oynanmaz, oynanmaması lâzımdır. Aksine hareket edilirse, yalnız ilmi gerçekler tahrif edilmek suretiyle yanlış öğretilmekle kalınmaz; aynı zamanda bundan pek çok zararlar da ortaya çıkar. Meselâ böyle bir davranıştan, bir memleketin milli birlik ve bütünlüğünün zayıflaması veya parçalanması sonucu doğabilir. İlmî gerçeklerin saklanması veya yanlış öğretilmesi onların varlığı veya değeri üzerinde hiçbir menfi tesir icra etmez. Olsa olsa, bir süre, bu gerçeklerin ortaya çıkarılması, geciktirilmiş olur.

İlmî gerçeklerin saklanması veya yanlış öğretilmesinin mahzurları, pozitif ilimler için bahis konusu olduğu gibi, sosyal ve siyasi ilimler için de vârittir. Ve hattâ bazen daha da fazladır.

Çünkü, sosyal ilimler, netice itibariyle, cemiyetin sosyal ve siyasi nizamı ile ilgili bulunmaktadır. Sosyal, siyasi, hukukî veya ekonomik gerçeklerin ve müesseselerin doğru olarak öğretilmesinin, aynı zamanda sosyal ve siyasi nizamın ve barışın sağlanmasında büyük payı vardır. Bunlar sayesinde, bir toplumda, onu ayakta tutan, onun dağılmamasını, parçalanmamasını sağlayan millî, mânevî, sosyal değerler doğru olarak öğretilir. Bunun sayesinde insanlar tarafından yapılması iyi olan veya tasvip edilmeyen fiiller açıklığa kavuşur. Kötü olan hareketler toplumu teşkil eden fertlerin hepsi veya büyük çoğunluğu tarafından bilinir. İyi olan davranışlar ve fiiller müstereken tasvip görür. Ammenin takdirini celbeder. Kötü olan davranışlar ve fiiller, yapılması veya yapılmaması yasak olan, herkes tarafından kötü karşılanması gereken suçlar, cemiyeti teşkil eden bütün insanlar tarafından bilinerek takbih edilir. Bu gibi fiilleri yapanlar veya yapmağa teşebbüs ederler başkaları tarafından ayıplanır ve kınanır. Bu şartlar altında kötü, ahlâka ve hukuka aykırı fiilleri ika etmek isteyenler düşünmek zorunda kalırlar. Kamu vicdanı bu şartların hâkim olduğu cemiyetlerde, zorbaları suç işlemekten alıkoyucu, suçluları frenleyici rol oynar. Bu sayede cemiyetin ve devletin nizamı muhafaza edilmiş olur. Böyle cemiyetlerde mânevî, ahlâkî ve millî değerler tahrip edilmiş değildir. Ve bunların cemiyeti teşkil eden insanların büyük çoğunluğu tarafından

bilinmesi ve benimsenmesi, cemiyeti ayakta tutan, onu yıkılmaktan koruyan en kuvvetli bir faktördür. En büyük güçtür. Birçok devletler, maddî, askerî ve ekonomik güçsüzlüklerinin yanında ve hattâ onlardan daha tesirli olarak, cemiyetteki millî ve mânevî değerlerin tahrip ve tahrip edilmesi, bunların mâsum ve körpe dimağlara yanlış nakşolunması, bu surele düşman karşısında millî mukavemet psikolojisinin zâfa uğraması veya perişan edilmesi sonucunda istiklâllerini kaybetmişlerdir.

7 — Bunun içindir ki, bir devleti yıkmak, onun bağımsızlığını ortadan kaldırmak isteyen başka bir devlet, yani düşman, herşeyden önce, İkinci Dünya Harbi sırasında ortaya çıkmış bir tâbir olan BE-ŞİNCİ KOL vasıtasıyla evvelâ o memleketin millî ve mânevî değerlerini tahrip eder, millî mukavemet psikolojisini kırar ve ondan sonra hedefine kolayca ulaşır.

8 — Hemen belirtmek gerekir ki, böyle bir sonuca ise, maksatlı bir eğitim, başka bir deyişle sakim bir eğitim ile, yani sosyal, siyasî ve hukukî gerçeklerin böyle maksatlı eğitime âlet edilmesi suretiyle, kısacası gerçeklere ters olarak öğretilmesiyle kolaylıkla ulaşılır.

Çünkü bu sayede, tersler yüz, yüzler ters olarak gösterilmiş olur. Ahlâka, hukuka aykırı, millî birliği parçalayıcı, memleket aleyhine olan ve herkes tarafından kötü olarak karşılanması gereken ve hattâ karşılanması tabii olan fiiller, yani suçlar, EYLEM adı altında makbul, iyi, yapılması uygun hareketlermiş, hattâ bunları yapmak birçok mâsum ve körpe dimağlara kahramanlıkmiş gibi gösterilir. O zaman dürüstlük, ahlâk, vatanseverlik, vatan ve millet için fedakârlıkta bulunma, memleketi sevme, enayilik, abtallık ve hattâ hıyanet imiş gibi gösterilmeğe başlanır ki, bu şartların ortaya çıkması halinde, bir memleket için millî ve mânevî değerlerin tepetaklak olması, ters gösterilmesi ve görülmeğe başlanması ortamı hazırlanmağa başlar. Böyle bir ortamın veya mâşerî psikolojinin belirtmeğe başlaması o memleket, o millet için en büyük bir talih-sizlik ve tehlikedir.

9 — Böyle kötü bir oyuna, memleket eğitiminde çok büyük rolü olan toplu haberleşme araçları, radyo, televizyon ve basın, ve bunların yanında sinema tiyatro gibi san'at teşekkülleri âlet olmağa başlarsa ve hele ilmî ehliyet ve yetki sâhibi kimseler bilerek ilmî gerçekleri, kötü eğitimin uygulanması yolunda ters göstermeğe kalkarlarsa, durumun vehameti daha da artar.

10 — Böylece eğitimin rolüne işaret ettikten, ve hele millî birlik ve bütünlük, memleketin menfaatleri aleyhine uygulanacak bir eğitimin mahzurlarını, özellikle bunlara âlet olma konusunda ilmi gerçeklerin ters gösterilmesi yolundaki davranışın vehametini belirtmekle yetindikten sonra şimdi esas konuya gelelim.

11 — Biz bu yazımızda, vazettiğimiz mesele açısından, Anayasamızın yorumu konusuna temas etmek ve bu hususta bazı örneklerle işaretle yetinmek istiyoruz.

Anayasa, yazımızın başında belirttiğimiz gibi, Devletin mevzuatının temel prensiplerini teşkil eden, onun çatısını kuran, temel kanundur. Aynı zamanda anayasalarda, Devlet gücü karşısında vatandaşların, fertlerin temel hak ve hürriyetleri de yer almıştır. Başka bir deyişle anayasalar, Devletlerin ana organlarını, tesis eder, bu organların birbirleri karşısındaki durumunu, karşılıklı yetkilerini tâyin eder, bunların işleyişini ve nihayet Devlet otoritesi karşısında fertlerin esasî hak ve hürriyetlerini gösterir.

Devletin varlığı, varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan nizamı kurmak ve böylece bir nizam ve istiklâl (bağımsızlık) içinde fertlerin temel hak ve hürriyetlerini sağlamak, demokratik anayasaların, daha doğrusu demokratik rejimlerin başta gelen gayelerindedir.

12 — Şüphesiz hürriyet, insanlar için en değerli ve kutsal bir nesnedir. İnsanlık âlemi, hürriyeti elde etmek, ona kavuşmak uğrunda uzun asırlar mücadele etmiş, bu yolda çok kurbanlar vermiş, çok kan kaybetmiştir. Fakat neticede, mücadelesinde muvaffak olmuş, hürriyetlerine kavuşmuştur. Bir ülkede mevcut insanlar, ekonomik bakımdan ne kadar müreffeh durumda bulunurlarsa bulunsunlar, ne kadar zengin olurlarsa olsunlar, eğer o ülkede hürriyet yoksa, netice itibariyle, tereddüd etmeden söyleyebiliriz ki, o ülke bir esir, bir toplama kampından farksızdır. Hürriyet büyük bir nimettir. Bunun kıymetini bilmek lâzımdır. Anayasaların ve demokratik rejimin varlığının hikmeti, temel hak ve hürriyetlerin teminat altına alınmasıdır. Demokrasinin karşısında, onu red ve inkâr eden rejimler, kendilerine başkalarını ve safdilleri aldatıcı bazı yaldızlı isimler taksalar da, gerçek demokratik rejimin ancak kendileri olduğunu iddia etseler de, insana, insan hak ve hürriyetlerine değer vermeyen, onları red ve inkâr eden, cemiyeti gaaye, insanı vasıta telâkki eden sistemlerdir. Bu gibi rejimlerde insanların bir eşyadan

farkı yoktur. Hattâ hayvanlar kadar dahi değeri düşünülemez. Ama bu tür rejimler ve bu rejimleri benimsemiş olan emperyalist devletler, yutmak istedikleri, bağımsızlığına kasdettikleri ülkelerin, — eğer o devletler demokratik rejimle yönetiliyorlarsa — benimsemediği ve teminat altına aldığı geniş hak ve hürriyetleri su-i istimal ederek, hürriyetleri, hürriyetleri tahrip etme (yok etme) hürriyeti şeklinde yorumlatmak ve uygulamak suretiyle emellerine erişmek isterler.

Hürriyeti herkesin her aklına eseni yapabilmesi şeklinde anlatmak, ve Anayasayı bu şekilde yorumlamak, bu gibi kimselerin işine gelir. Anayasanın olduğundan başka türlü yorumlanması, sadece hürriyetler açısından mütalea ve izah edilmeye çalışılması, hürriyet ilkesi dışında, Anayasanın dayandığı diğer ilkelere temas olunmaması, öğretimin ve eğitimin bu şekilde yapılmak istenmesi, ilmi gerçeklere ve memleket menfaatlerine ters düşen bir davranış olur.

13 — Yazımızın başında belirttiğimiz gibi, ilmi gerçeklerin öğretilmesinde, objektiflik ve ilmi dürüstlükten ayrılarak, muayyen bir ideolojiye hizmet edercesine faaliyette bulunmak, kat'iyen doğru değildir. Bazı hallerde ülke çıkarlarına da aykırı bir davranış olur.

Bu durum, özellikle Anayasanın hüküm ve müesseselerinin anlatılması, yani Anayasanın yorumu konusunda da kendisini gösterir. İşte biz bu yazımızda, Anayasanın Yorumu konusunu ele almış bulunmaktayız. Şöyle ki, Anayasamızın bazı hüküm ve müesseseleri, bir tek temel, bir tek ilke, yani sadece hürriyet — o da yanlış yorumlanarak — kavramı üzerine bina edilmek suretiyle, yorumlanmak, izah edilmek istenmektedir. Şüphesiz bu yorum tarzında, belirli bir ölçüde isabet payı mevcut olmakla beraber, Anayasanın dayandığı diğer ilkeler nazara alınmadığından, bazen vahim diyebileceğimiz hatalara düşürücü bir izah tarzına ulaşmak istidadı görülmektedir.

Bu bakımdan, evvelâ, Anayasamızın üzerine bina edilmiş olduğu temel sütunları, ilkeleri gözden geçirmemiz gerekmektedir.

14 — Evvelâ kesin olarak şu hususu belirtelim. İnsanlar için en değerli varlık hürriyet, başka bir deyişle hürriyetler olmakla ve Anayasamızın varlığının hikmeti, bu temel hak ve hürriyetleri teminat altına almak olmakla birlikte, anayasanın yorumunda, onun dayandığı tek temel prensipin, sadece hürriyet olduğu iddia edile-

mez. Bunun yanında diğer bazı ilkeler, yani anayasayı bir binaya, bir yapıya benzetecek olursak, onun istinad ettiği temel ayaklar mesabesinde, diğer başka sütunlar da vardır. Yorum yapılırken bütün bu ilkelerin hep birlikte nazara alınması zaruridir. Aksi takdirde yapılacak yorum eksik ve hatalı kalır.

Bu konuda, sırası gelmişken, bir noktaya daha işaret etmek istiyoruz. Anayasanın herhangi bir müessesesinin veya hükmünün yorumunda ve izahında, onun sadece bir hükmünü veya böyle bir hükmün yalnız bir cümlesini makaslamak suretiyle, diğerlerini ihmal ederek, işgörmek, yine Anayasanın yanlış yorumlanması sonucunu doğurur. Halbuki böyle hareket etmek yerine, Anayasanın bütünü, evvelden tetkik etmek ve nazara almak suretiyle, kabul etmiş olduğu sistemin hey'et-i umumiyesini esas alarak yorumda bulunmak daha doğru bir hareket tarzıdır.

Biz şimdi, Anayasamızın hürriyet mefhumundan başka, dayandığı diğer ilkeleri diğer sütunları (kolonları) belirtmek istiyoruz. Bunlar, gerek Başlangıç kısmında, gerek Anayasamızın diğer maddelerinde yer almışlardır.

15 — Bu esaslardan birincisi, Devletin Güvenliği ve onunla ilgili prensiplerdir. Devletin güvenliği prensibinin önemi âşikârdır. Bir ülkede insanların huzur ve itimad havası içinde, yarınlarından emin olarak yaşamaları, hürriyetin nimetlerinden istifade etmeleri, ancak Devlet sayesinde olabilir. Devlet tehlikeye girerse, yahut ortadan kalkarsa, ne insanların huzur ve güvenliğinden, ne de hürriyetlerden söz edilemez. Bu bakımdan Devletin güvenliği prensibinin önemi asla tartışılmıyacak şekilde açıktır ve büyüktür.

Anayasamız, bu bakımdan, hürriyetlere büyük değer vermekle beraber, Devlet güvenliği ilkesini de ihmal etmemiş ve hürriyetlerin kullanılmasında veya onların su-üstimal edilmelerinin önüne geçmek maksadıyla tahdidinde önemli bir faktör olarak bu prensipi muhtelif maddelerinde belirtmek ihtiyacını duymuştur.

Devletin güvenliği prensipi, Anayasamızda Millî Güvenlik, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği, Cumhuriyet, Kamu Düzeni ve Kamu yararı gibi terimlerde ifadesini bulmuştur.

Anayasamızın bu konudaki hükümlerini şu şekilde ifade edebiliriz :

16 — On birinci maddeye göre, temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde belirtilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, özüne dokunulmamak şartıyla, ancak kanunla sınırlanabilir.

Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz.

Kullanılacak olursa, bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir.

17 — Anayasanın birinci maddesinde Türkiye Devletinin bir cumhuriyet olduğu, ikinci maddesinde, Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına ve Başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere dayanan millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu açıkça belirtilmekle devlet ve cumhuriyet mefhumlarınca birbirini içinde kaynaşmış; bir ve aynı olmuş mefhumlar olarak mütalea edilmekle, devletin güvenliği mevzuubahis olduğunda bundan cumhuriyetin de güvenliğinin anlaşılması gerektiği sonucuna varmakta tereddüt etmemek lâzımdır.

Bu durum karşısında Devletin güvenliği mefhumuna cumhuriyetin korunması tâbirinin de gireceğini belirtmek gerekir.

18. nci maddeye göre, herkes seyahat hürriyetine sâhiptir. Bu hürriyet ancak iki sebeble sınırlanabilir. Bunlardan birincisi, millî güvenliği sağlama, diğeri de sâri hastalıkları önleme amacıdır.

Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre, herkes, dilediği yerde yerleşme hürriyetine sâhiptir. Bu hürriyet te ancak bazı sebeplerle ve kanunla sınırlanabilir. Mezkûr hürriyeti sınırlayıcı kanunların dayanacağı esasların başında millî güvenliği sağlama ilkesi gelir.

22. nci maddeye göre, basın hürdür; sansür edilemez. Ancak, basın hürriyeti de, bazı sebeplerle, kanunla sınırlanabilir. Basın hürriyetini sınırlayıcı faktörler arasında, Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü, kamu düzeni ve millî güvenliğinin gerektirdiği gizlilik te yer almaktadır.

Aynı maddenin beşinci fıkrasında, Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergilerin, kanunun gösterdiği suçların işlenmesi halinde hâkim kararı ile; Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin veya genel ahlâkın korunması bakımından, gecikmede sakınca bulunan hallerde de, kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabileceği ifade edilmektedir.

Yine aynı maddenin son fıkrası hükmüne göre, Türkiye'de yayımlanan gazete ve dergiler, millî güvenliğe, kamu düzenine, genel ahlâka, insan hak ve hürriyetlerine dayanan millî, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyet ilkelerine veya devletin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği temel hükmüne aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde mahkeme kararı ile kapatılabilir.

Anayasamızın başka bir maddesinde (madde: 26), kişilerin ve siyâsî partilerin, kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sâhip bulunduğu; bu faydalanmanın şartları ve usullerinin demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlendiği; kanunun bazı sebebler dışında kalan bir sebebe dayanarak halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlarla ulaşmasını ve kamu oyunun serbestçe oluşumunu engelleyici kayıtlar koyamayacağını ifade etmiş; ancak bunun istisnaları mâhiyetinde halkın bu vasıtalarla haber almasını veya düşünce ve kanaatlara ulaşmasını ve kamu oyunun serbestçe oluşumunu engelleyici kayıtlar arasında, açıkça, Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, insan hak ve hürriyetlerine dayanan millî demokratik, laik ve sosyal cumhuriyetin, millî güvenliğinin ve genel ahlâkın korunması esaslarının bulunduğunu ifade ve beyan eylemiştir.

Bunun gibi, 28. nci maddeye göre, herkes önceden izin almaksızın, silâhsız, saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sâhiptir. Bu hak ancak, kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir.

29. ncu maddede ifadesini bulan hükme göre, herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sâhiptir. Bu hakkın kullanılmasında uygulanacak şekil ve usuller kanunda gösterilir. Kanun, devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin korunması maksadıyla sınırlar koyabilir.

40. nci maddeye göre, herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme haklarına sâhip bulunmaktadır. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Kanun, bu hürriyetleri ancak, kamu yararı amacı ile sınırlayabilir.

42. nci madde, çalışmanın herkesin hakkı ve ödevi olduğunu, angaryanın yasaklandığını, genel bir kaide olarak belirttikten sonra son fıkrasında, şöyle der: «Memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliğini alan beden veya fikir çalışmalarının şekil ve şartları, demokratik esaslara uygun olarak kanunla düzenlenir.»

Maddedeki «Memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda» sözlerinde, aynı zamanda Devlet Güvenliği mefhumu mündemiç bulunmaktadır.

Sendika kurma hakkından bahseden maddede (Anayasa, madde: 46), işçilerin ve işverenlerin önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma haklarına sâhip buldukları, bu hakların kullanılmasında uygulanacak şekil ve usullerin kanunda gösterileceği, beyan edildikten sonra, kanunda hangi sebeplerle bu hakkın kullanılmasına sınırlar konabileceği, belirtilmektedir. Bu sınırlayıcı faktörler ise, devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğü, millî güvenlik, kamu düzeni esaslarıdır.

Anayasamıza göre, ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olan siyasi partiler (Anayasa madde: 56, fıkra: 3), bu imtiyazlarına ve imkânlarına rağmen diledikleri gibi, başıboş ve sorumsuzca hareket etmek serbestisine sâhip değildir. Bunların da uymaları gereken esaslar vardır. Şöyle ki, siyâsi partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymayan siyâsi partiler temelli kapatılır. (Anayasa madde: 57, fıkra 1).

111. nci maddenin üçüncü fıkrasına göre, Millî Güvenlik Kurulu, millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na tavsiye eder.

121. nci maddeye göre, tarafsız bir kamu tüzel kişiliğini haiz olan T. R. T. İdaresinin faaliyetlerinde uymaları gereken esaslar vardır. Gerçekten, haber ve programların seçilmesinde tarafsızlık esas olmakla beraber, bunların işlenmesinde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcı görevinin yerine getirilmesinde Devletin ülkesi ve

milleti ile bütünlüğünün, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal cumhuriyetin, milli güvenliğinin, genel ahlâkın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları kanunla düzenlenir. (madde: 121, fıkra: 3).

124. ncü maddeye göre, savaş hali ve savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen yaygın şiddet hareketleri hakkında kesin belirtilerin ortaya çıkması sebebiyle Bakanlar Kurulu, süresi iki ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya heryerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunar. Meclis gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamamıyla de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse hemen toplantıya çağrılır. (fıkra: 1).

136. ncü maddeye göre ise, mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulur. Ancak, sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümler saklıdır. (Fıkra: 1, 2).

18 — Anayasamızın dayandığı diğer kuvvetli ve önemli sütunlardan biri de, Millî Hâkimiyet esasıdır. Bu prensip, dördüncü maddenin birinci fıkrasında şu şekilde ifadesini bulmuştur: «Egemenlik kayıtsız ve şartsız Türk Milletindedir.»

Yine Anayasamıza göre, Millet egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. (madde: 4, Fıkra: 2). Bu yetkili organlar dışında hiçbir kimse, zümre veya sınıf, hadizâtında millete ait olan egemenliği kullanamaz veya egemenliğin kullanılması belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa hiçbir şekil ve surette bırakılamaz. Hiç kimse kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz. (Madde: 4, fıkra 3).

Anayasamız bu yetkili organların hangileri olduğunu, müteakip maddelerinde belirtmiştir. Şöyle ki, yasama yetkisi Türkiye Büyük

Millet Meclisininindir. Bu yetki devredilemez. (madde: 5). Ancak bu-
radaki yasama yetkisinin devredilemeyeceği hükmünü 64. maddede-
ki, 20/9/1971 tarih ve 1488 sayılı Kanunla muaddel hükümle birlik-
te yorumlamak ve değerlendirmek lâzımdır. Bu madde, Türkiye Bü-
yük Millet Meclisi'ne kanunla, belli konularda, Bakanlar Kurulu'na
kanun hükmünde kararnameler çıkarmak yetkisini vermekte ve bu
yetkinin su-iistimal edilmemesi için gereken sınırları çizmektedir.
Şöyle ki, yetki veren kanunda, çıkarılacak kararnamelerin amacının,
kapsamının, ilkelerinin, bu yetkiyi kullanma süresinin ve yürür-
lükten kaldırılacak kanun hükümlerinin açıkça gösterilmesi ve ka-
nun hükmünde kararnamede bu yetkinin hangi kanunla verilmiş
olduğunun belirtilmesi lâzımdır.

Bu kararnameler, Resmî Gazete'de yayınlandıkları gün yürür-
lüğe girerler. Ancak, Kararname'de yürürlük tarihi olarak daha
sonraki bir tarih te gösterilebilir. Kararnameler, Resmî Gazete'de
yayınlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulur.

Yetki kanunları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan
kararnameler, Anayasa'nın ve yasama meclisleri içtüzüklerinin ka-
nunların görüşülmesi için koyduğu kurallara göre, ancak, komisyon-
larda ve genel kurullarda diğer kanun tasarı ve tekliflerinden önce
ve ivedilikle görüşülüp karara bağlanır.

Burada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararnameyi tasdik
veya ret tasarrufunun kanun değil, alelâde karar olması gerektiğine
önemle işaret etmek isteriz.

Yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulma-
yan kararnameler bu kararın Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte,
Türkiye Büyük Millet Meclisince reddedilen kararnameler bu ka-
rarın Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. De-
ğiştirilerek kabul edilen kararnamelerin değiştirilmiş hükümleri,
bu değişikliklerin Resmî Gazete'de yayımlandığı gün yürürlüğe gi-
rer.

Anayasamızın İkinci Kısmı'nın Birinci ve İkinci Bölümlerinde
yer alan temel hak ve hürriyetler ile, Dördüncü Bölümde yer alan
siyasî haklar ve ödevler, kanun hükmünde kararnamelerle düzen-
lenemez.

Anayasa Mahkemesi, Kanun Hükmünde Kararnamelerin Ana-
yasa'ya uygunluğunu denetlemek yetkisine sâhiptir.

Altıncı maddeye göre, yürütme görevi, kanunlar çerçevesinde,
Cumhurbaşkanı veya Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.

Yargı yetkisi ise, Türk Milleti adına, bağımsız mahkemelerce, kullanılır.

Bu durum karşısında, görülüyor ki, Anayasamız haddizatında millete ait olan egemenlik kavramına giren yasama, yürütme ve yargı yetkilerini ve bunların kullanılmasını, ayrı ayrı organlara tevdi etmiş; böylece, Parlömanter Rejimi benimsemek suretiyle yumuşak (ılımlı) Kuvvetler Ayrılığı Prensipliğini kabul eylemiştir.

19 — Anayasamızın dayandığı diğer bir ilke de, Anayasa'nın Üstünlüğü ve Bağlayıcılığı Esası'dır.

Anayasa'nın diğer bütün mevzuat hükümlerinden, hukuki kıymet bakımından, yüksek olduğunu belirten bu prensip, sekizinci maddede yer almıştır. Maddenin birinci fıkrası, «Kanunlar Anayasa'ya aykırı olamaz.» hükmünü ihtiva etmektedir. Bu hükümden anlaşıldığına göre, Anayasa hükümleri, Yasama Organını, görevini yerine getirirken, kayıtlamakta, ve ona sınır çizmektedir. Başka bir deyişle, Yasama Organı, görevini yaparken serbesttir. Ancak, bu serbestliğin hududu, Anayasa hükümleridir. Yasama Organı her çeşit kanun yapabilir. Ancak, Anayasa'ya aykırı kanun yapamaz. Sekizinci maddenin birinci fıkrasındaki hükümden böyle bir mânâ çıkmaktadır. Kanunlar yapılırken, Parlâmento, Anayasa'nın çizmiş olduğu sınırın dışına çıkmamak şartıyla, bu sınırlar içinde kalan alanda dilediği şekilde hareket etmekte serbesttir. Ve böyle bir hükümle, Anayasa'nın sekizinci maddesinin birinci fıkrası, Yasama Organının faaliyetlerini tahdit etmektedir. Bu tahdid ile Anayasa'nın Kanunlara üstünlüğünü ifade eylemektedir.

Ancak, sadece bununla iş bitmemektedir. Anayasamız, aynı maddenin müteakip fıkrası ile Yasama Organı'nın dışındaki diğer ana organları, idare makamlarını, hattâ şahısları bağlayıcı bir mâhiyeti haiz olduğunu beyan eylemektedir. Gerçekten zikri geçen hüküm şöyledir: «Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.»

Şu hale göre, Hükümet, mahkemeler, (Mahkeme tâbiri içine, gayet tabiidir ki, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi de girer), idâri makamlar Anayasa'ya aykırı karar vermemek, işlem yapmamak mecburiyetindedir.

20 — Yürütme, bilindiği gibi, kanunları günlük olaylara, durumlara uygulayan bir organdır. Binaenaleyh, Yürütme Organı'nın

görevi, yürürlükteki kanunları uygulamaktan ibarettir. Yürütme Organı'nın ülke içindeki teşkilâtının hey'et-i mecmuası olan İdare için de durum aynıdır. İdare'nin görevi de âmme hizmetini ifa ederken kanunları uygulamak, bu kanunlara, yani mevzuat hükümlerine uygun hareket etmektir. Kanunların tatbik şeklini gösteren, onda mevcut boşluğu dolduran ve fakat kanuna aykırı hüküm ihtiva etmemesi gereken tüzükler (Anayasa madde: 107), kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmak şartıyla bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri tarafından çıkarılan yönetmelik'ler (Anayasa madde: 113) gereğince işlem yapmak, karar vermek, İdare'nin vazifesidir.

Ancak Anayasa'nın sekizinci maddesinin ikinci fıkrası hükümü ile, idare makamları da, mevzuat hükümlerinin hepsinin üstünde ve evveleminde, Anayasa hükümleri ile bağlıdır. Bunun mânâsı şudur: İdare herhangi bir işlem yapmak durumunda kalsa, bunun için uymak zorunda kaldığı kanun farzedelim ki Anayasa'ya aykırı olsa, yani Anayasa ile çatışsa, o zaman İdare, kanuna göre değil, Anayasa'ya göre işlem yapacaktır. Anayasanın sekizinci maddesinin birinci ve ikinci fıkraları bunu açıkça belirtmektedir. Hukuka bağlılık yalnız ve yalnız kanuna uymak değildir. Anayasa da, mevzuat içinde ve hattâ onun en üstünde yer aldığına göre, İdare'nin uygulamak zorunda kaldığı kanun ile Anayasa hükmü çatışma halinde ise, hukukî değer bakımından daha üstün olan Anayasa hükmü uygulanacak, ona aykırı olan, onunla çelişki halinde bulunan kanun ise ihmal edilecek, yani o hâdisede uygulanmayacaktır. İki kefeşi boş ve denge halinde bulunan bir terazi tasavvur edecek olursak, bu kefelelerden birine Anayasa hükmünü, diğerine onunla çatışma halinde, yani ona aykırı olan kanun hükmünü koyacak olursak, sekizinci maddeye göre, hukukî değer bakımından elbette ki, Anayasa'nın hükmünün bulunduğu terazi kefeşi diğerinden daha ağır basacaktır.

Bu itibarla idarî makamlar için, böyle bir çatışma halinde, dar zihniyet sâhibi, formalist hukukçuların mütalealarına değer vermeksizin ve kat'iyyen tereddüt göstermeksizin, Anayasa'nın hükmünü uygulamak gereklidir. Hukuka bağlılık, Hukuk Devleti'nin icabı budur.

21 — Yasama Organı bakımından durumun gayet açık olduğunu yukarıda belirtmiştik. Ancak bu konu üzerinde biraz daha dürmamız, konuyu biraz daha derinliğine tahlil etmemiz gerektiği inancını taşımaktayız.

Bilindiği gibi, Parlâmento dilediği şekilde kanunlar yapabilir. Ancak Anayasa'ya aykırı kanun koyamaz. Yapmaması lâzımdır. Bugün yürürlükte bulunan Anayasa'mız, bunun müeyyidesi olarak yeni bir müessese ihdas etmiştir: Bu da, Anayasa Mahkemesi'dir.

Anayasa Mahkemesinin, diğer görevlerinin yanında ve hattâ başında, kanunların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemek vardır. Bu Mahkeme, Yasama Organının teşriî tasarruflarını denetleyen bir yargı organıdır. Anayasa Mahkemesinin kararlarının başka bir üst mahkeme veya merci tarafından kontrolü mümkün olmadığına, kararlarına karşı temyiz yoluna müracaat etmek imkânı mevcut bulunmadığına göre, şöyle bir mahzur ve tehlike ortaya çıkacaktır: her ne kadar Anayasa Mahkemesi'nin görevleri ve yetkileri, karar verirken tâbi olacağı kayıtlar Anayasa'mızda belirtilmiş ise de, mesele olabilir ki, Anayasa Mahkemesi yetki sınırını aşmış bulunsun. Ve görevi dışına taşarak, yasama organının çıkardığı kanunları iptal edip, bu iptal dolayısıyla ortaya çıkan boşluktan meydana gelen hukukî durumda âdeta yasama organının arzu etmediği bir durum tahaddüs eylesin. Bu takdirde, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarını kontrol edecek bir üst merci olmadığına göre, Anayasa'ya, onun sistemine, onun ruhuna aykırı bir şekilde verilmiş olan karar devlet hayatında bazı rahneler açabilir. Ve böyle bir durum şu bakımdan Anayasa'ya aykırıdır: bilindiği gibi, yasama yetkisi münhasıran Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu yetki devredilemez. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin 18 Mayıs 1974 tarih ve 1803 sayılı «Cumhuriyetin Ellinci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun» Büyük Millet Meclisini bertaraf edip, adeta onun yerine kaim olurcasına, Devlet güvenliği, Devlet bütünlüğü ve rejim aleyhine suç işleyen veya ahlâkî redaeti tazammun eden suçluları af şümulü dışında tutan veya diğer hükümlülere nazaran cezalarında daha az indirim yapan bazı maddelerini şekil yönünden iptal ederek, ortaya çıkan hukukî boşluktan Parlâmento'nun rızasını çiğnemesi, kanun koyucunun hakiki maksadını ortadan kaldırması, ve bu çeşit kararları birbiri ardınca ısrarla vererek mezkûr Af Kanunu'nu olduğundan tamamen başka bir hale getirmesi, Parlâmento'nun rızası hilâfına bir hukukî durumun ortaya çıkmasına sebep olması, varlığını borçlu bulunduğu Anayasa'ya ters bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

22 — Gerçekten yasama yetkisine münhasıran sâhip olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin rızası, iradesi ve maksadı hilâfına hukukî durumların ortaya çıkmasına bilerek sebebiyet vermek, Anayasa'ya ters düşer. Çünkü, Anayasa'mızın (4) ncü maddesinin son cümlesine göre, «Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz.» Af ise, suçlular için bir hak değildir. Sadece Devlet yani onun yetkili organı tarafından bahşedilen bir âtıfettir. Bu âtıfet ise, Anayasa'nın (64) ncü maddesinin birinci fıkrasına göre, münhasıran Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu yetkinin kaynağını zikri geçen (64) ncü madde hükmünden almaktadır. Anayasa Mahkemesinin böyle bir yetkisi yoktur. Anayasa'mızın (4) ncü maddesinin son cümlesine aykırı bir davranışla, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iradesi hilâfına, onun affetmek istemediği bazı suçluların cezalarını affeden veya hafifleten Anayasa Mahkemesi, görüldüğü üzere, bazen Anayasa'ya ters düşen kararlar verebilmektedir. Böyle bir tutum Anayasa'ya aykırıdır. Kaldı ki, (132) nci madde, hâkimlerin görevlerinde bağımsız olduklarını ifade etmekle beraber, bu bağımsızlığı sınırsız sorumsuzluk ve başıboşluk şeklinde anlamamış, mahkemelerin karar verirken başta, Anayasa'ya uygun hareket etmeleri, onun dışına çıkmamaları gerektiğini açıkça ifade etmiştir. (m. 132, fıkra: 1.).

23 — Anayasamız yorumlanırken yalnız (132) nci maddenin birinci cümlesindeki «Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar» cümlesini ele alarak ve fakat yukarıda zikrettiğimiz bu cümleyi tamamlayıcı ve sınırlayıcı diğer hükümleri hiç hesaba katmaksızın «dilediği şekilde karar verebilirler» demek, veya öyle bir yorumda bulunmak, Anayasayı eksik ve hattâ yanlış tefsir etmek mânasına gelir. Bundan çok defa devlet hayatı için sakıncalar doğabilir.

24 — Ayrıca, 132. ci maddenin birinci cümlesini tamamlayıcı mâhiyette aynı maddenin üçüncü fıkrası hükmünü de burada zikretmemiz gereklidir. Mezkûr fıkra şöyledir: «Yasama ve yürütme organları ile İdare, mahkeme kararlarına uymak zorundadırlar.»

Bu iki hüküm mücerret olarak nazara alındığı ve sadece bu iki cümle soyut olarak, yukarıdaki mahkemelerin bağımsızlığından ne kastedilmesi gerektiği Anayasa'daki diğer ilgili hükümlerle birlikte nazara alınarak yorumlanmadığı takdirde, hatalı bir hukukî sonuca ulaşılabileceği, tatbikatçıların yanlış istikamete sevkedilece-

gi, bundan çok defa devlet hayatı için sakıncalar doğabileceği âşikârdır.

Tekrar ve önemle belirtmek gerekir ki, yalnız bir ve ya iki cümle veya fıkra hükmünün, diğer ilgili hükümleri nazara almaksızın mücerret bir şekilde yorumlanması, isabetli değildir. Bu konuda diğer ilgili hükümleri de birlikte nazara almak ve o şekilde yorumda bulunmak lâzımdır.

Gerçekten bahsettiğimiz konuda yanlış yoruma elverişli gözükken hükümden biri de (132) nci maddenin üçüncü fıkrasındaki zikrettiğimiz cümledir. Yani mahkeme kararlarına yasama ve yürütme organları ile İdarenin uymaları gerektiği hükmüdür. Bu hükmü tek başına ve mücerret (soyut) olarak yorumladığımız takdirde varılacak sonuç başka olacaktır. Anayasanın diğer ilgili bütün hükümleriyle birlikte mânalandırdığımız takdirde ise, varılacak hukuki sonuç yine daha başka olacaktır.

Mücerret olarak yorumlanacak olursa, mahkemelerin (bu tâbirin içine Danıştay da girecektir) kararları ne şekilde olursa olsun, istisnasız, yürütme organı ile İdare tarafından uygulanacaktır. Meselâ Danıştay, Anayasa'ya veya kanuna aykırı şekilde karar verse dahi böyle bir açık hükmün mevcudiyeti karşısında yürütme organı yahut idarî makamlar (İdare) buna mutlaka uyacaklardır. Halbuki hukuki gerçek, pek öyle basit ve hafif yorumlarla ortaya çıkacak gibi değildir. Şöyle ki, evvelâ (8) nci maddenin ikinci fıkrası, mahkemelerin görevlerindeki bağımsızlığını bizzat hâkimlerin hüküm verirken başta Anayasa'ya uymakla, (132), nci madde ise, Anayasa başta olmak üzere kanuna ve hukuka uymakla sınırlamıştır. Ve böyle bir sınırlama, mahkemelerin bağımsızlığını zedeler bir mâhiyette değildir. Aksini düşünmek mahkemeleri bağımsız değil, başıboş, sınırsız ve sorumsuz kılmak demek olur ki, bunun arzedeceği büyük sakınca ve zararları belirtmeğe hacet yoktur.

25 — Yine Anayasa'mızın (114) ncü maddesi, idarî mahkemelerin yetkisinden bahsederken yargı yetkisini kısıtlayıcı bir hüküm sevketmiştir. Bu kısıtlayıcı hüküm, 20/9/1971 gün ve 1488 sayılı kanunla konmuştur.

Geçmişteki acı tecrübelerden ders alınarak Anayasa'mızda yapılan isabetli tâdillerin sonuçlarından biri olan bu hükme göre: «Yargı yetkisi, yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve

esaslara uygun olarak yerine getirilmesini sınırlayacak tarzda kullanılamaz. İdarî eylem ve işlem niteliğinde yargı kararı verilemez.»

Bu hüküm ile İdare Mahkemesinin, İdare'nin faaliyetlerini dilettiği şekilde kösteklemesinin önüne geçilmek, İdare'nin takdir yetkisine müdahale etmemek, amacı güdülmüştür. İdarî Mahkeme karar verirken bu esasa uymak zorundadır. Buna uymadan keyfi karar verirse, sırf İdare'yi güçsüz durumda bırakmak için idarî hizmetlerin yürütülmesini köstekler mâhiyette hareket etmiş duruma girer ki, böyle bir durum Anayasa'ya ters düşmek, ona aykırı hareket etmiş olmak mânasına gelir.

Yine yukarıda zikrettiğimiz hükmün son cümlesine göre, «İdarî eylem ve işlem niteliğinde yargı kararı verilemez.» Yani idarî mahkemenin, tam kazâ davalarını görmek dışında, sadece ibtal kararı vermek yetkisi vardır. Kanuna aykırı olarak, İdare tarafından verilen kararların sadece iptaline hükmeder. O kadar. Fakat bunun yanında ayrıca meselâ, İdare'yi istediği şekilde yeni bir karar ittihaz etmeye mecbur kılacak mâhiyette hüküm vermeye yetkisi yoktur. Bilfarz, münhal bir memuriyet kadrosuna tâlip bir kimsenin tâyin isteminin idarî bazı formalitelerin ikmali ile yerine getirilmesi kanun gereği olsa ve idare tarafından bu formalitelerin yerine getirilmemesi yüzünden, tâyin isteminde bulunan kimsenin talebi reddedilmiş olsa ve bu kimse Danıştay'a ibtal davası açsa, Danıştay'ın görevi ve yetkisi sadece İdare tarafından ittihaz edilmiş olan bu, tâyin istemini red kararını iptal eylemekten ibarettir. Böyle bir kararın mânası ancak budur. Ortaya çıkan hukukî durum, sadece, dâvacının İdare'ye ilk müracaatı yaptığı tarihteki hukukî durumun aynıdır. Ondan farklı değildir. O kadar... Dâvacının memuriyete atanması için yeniden kanunda gösterilen tâyin mekanizmasının gerektirdiği formalitelerin yerine getirilmesi lâzımdır. Danıştay'ın yetkisini bu şekilde anlamak gereklidir. Yani ancak o kadardır. Bunun dışına taşamaz. Taşarsa, Anayasa ile kendisine verilmiş olan yetki sınırını aşmış olur. Başka bir deyişle böyle bir olayda Danıştay, İdare'nin Kanun hükmüne aykırı olarak, yani gerekli formaliteler ikmal edilmeden, tâyin tasarrufunu yapmasına karar veremez. Dördüncü maddenin son cümlesine göre, hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisini kullanamayacağından, böyle bir durumda İdare Mahkemesi de Anayasa'ya aykırı hareket etmiş, ona ters düşmüş olur.

Sekizinci maddenin ikinci fıkrası gereğince, Anayasa hükümleri yalnız yasama ve yargı organlarını değil, yürütme organını ve idari makamları da bağlayıcı temel hukuk kuralları olduğundan, İdari Mahkeme'nin Anayasa'nın (114) ncü maddesine aykırı davranarak Anayasa'ya ters düşer mâhiyette vermiş olduğu kararı — bazı dar görüşlü ve hukuk metinlerini işlerine geldiği şekilde yorumlayan hukukçu zihniyetinin iddia ettiği şekilde, (132) nci maddenin üçüncü fıkrasındaki «Yasama ve yürütme organları ile İdare mahkeme kararlarına uymak zorundadır.» hükmüne rağmen —, İdare, uygulamak zorunda değildir. Aksine, verdiğimiz izahat ve gerekçe uyarınca, uygulamamak mecburiyetindedir. Zira böyle bir durumda yanlış ve Anayasa'ya ters düşen kararı uygulamayan doğru değil, bu tür bir kararı (hükmü) ittihaz etmiş bulunan İdari Mahkemesi Anayasa'ya aykırı hareket eylemiş olur. Hele İdare Mahkemesinin, böyle yanlış ve Anayasa'ya aykırı bir kararı uygulamadı, diye, İdareyi dâvacı lehine sonradan tazminat ödemeye mahkûm etmesi, bilerek Devlet Hazinesini zarara sokmuş olmak sonucunu doğurur ki, durum böyle bir safhada büsbütün vehamet kazanır.

26 — Bir memleketi bütünleştiren, bir devleti ayakta tutan bazı faktörler vardır. Bunlardan teker teker bahsetmek konumuzun çerçevesini aşar. Ancak şu kadarını söylemekle yetnelim ki, bunların biri de, Hukukun Üstünlüğü esasıdır. Hukukun üstünlüğü adaleti gerçekleştirir. Hukukun üstünlüğü Anayasa'nın ve kanunların, hukuk metinlerinin ters, yanlış ve eksik değil, doğru yorumlanması ve tatbik edilmesi ile kaimdir. Ancak bu sayededir ki Anayasa'ya, kanuna saygı şuuru gelişmiş ve beslenmiş olur. Aksi takdirde Anayasa'ya, kanuna ve hukuka saygı şuuru ortadan kalkar.